

УДК 327(477+44)

Г. О. ДУТЧАК,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри публічного управління
та публічної служби,
Національна академія державного управління
при Президентіві України

ЕВОЛЮЦІЯ ДЕРЖАВНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ І ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ: ПРОБЛЕМИ, РІШЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ

У статті на підставі аналізу державних архівних документів зроблено спробу комплексно дослідити питання щодо продовження роботи української дипломатичної місії в Парижі, непростого співробітництва Міністерства закордонних справ УНР із українською надзвичайною дипломатичною місією в Парижі. Значну увагу приділено листуванню української влади із місією. Розкрито роль у пропаганді України у Французькій Республіці представників уряду УНР, а також неурядових чинників. Розглянуто військове питання та роль російського фактора у просуванні українських державних інтересів у Французькій Республіці.

Ключові слова: УСРР, УНР, Французька Республіка, Міністерство закордонних справ УНР, Мирова конференція, голова Директорії, радянська влада, державне співробітництво, керівництво, влада, Голова місії, керуючий справами УНР, національна культура.

G. O. DUTCHAK,
candidate of Historical sciences, associate professor of the Chair of Public Administration and Service,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine
**EVOLUTION OF STATE COOPERATION OF UKRAINE AND THE FRENCH REPUBLIC: PROBLEMS, DECISIONS,
RESULTS**

The article, based on the analysis of state archival documents, attempts to comprehensively explore the issue of the continuation of the work of the Ukrainian diplomatic mission in Paris. About not simple cooperation of the Ministry of Foreign Affairs of the UPR with the Ukrainian emergency diplomatic mission in Paris. Considerable attention is paid to the correspondence of the Ukrainian authorities with the mission. On the role of propaganda of Ukraine in the French Republic, both governmental and not government factors. Considerable attention is paid to the military issue and the role of the Russian factor in advancing Ukrainian public interests in the French Republic.

Key words: USSR, UPR, French Republic, Ministry of Foreign Affairs of the UPR, World Conference, head of the Directory, Soviet government, state cooperation, leadership, government, Head of Mission, UPR manager, national culture.

Г. О. ДУТЧАК,
кандидат исторических наук, доцент кафедры публичного управления и публичной службы, Национальная
академия государственного управления при Президенте Украины
**ЭВОЛЮЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО СОТРУДНИЧЕСТВА УКРАИНЫ И ФРАНЦУЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ:
ПРОБЛЕМЫ, РЕШЕНИЯ, РЕЗУЛЬТАТЫ**

В статье на основании анализа государственных архивных документов предпринята попытка комплексно исследовать вопрос о продолжении работы украинской дипломатической миссии в Париже, непростом сотрудничестве Министерства иностранных дел УНР с украинской чрезвычайной дипломатической миссией в Париже. Значительное внимание уделено переписке украинской власти с миссией. Раскрыта роль в пропаганде Украины во Французской Республике представителей правительства УНР, а также неправительственных факторов. Рассмотрены военный вопрос и роль российского фактора в продвижении украинских государственных интересов во Французской Республике.

Ключевые слова: СССР, УНР, Французская Республика, Министерство иностранных дел УНР, Мировая конференция, председатель Директории, советская власть, государственное сотрудничество, руководство, власть, Глава миссии, управляющий делами УНР, национальная культура.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що без знання минулого неможливо передбачити майбутнє. Ця теза справедлива і стосовно відносин України і Французької Республіки, які протягом ХХ ст. склалися по-різному. Щоб планувати майбутні відносини між державами, потрібно мати уявлення про всі особливості й аспекти розвитку співробітництва між ними. Саме для цього необхідно ґрунтовно дослідити, як склалися відносини між Україною і Францією в минулому, зокрема в 1920-х рр., чому й присвячена ця публікація.

У 1921 р., після військових дій радянської Росії проти УНР, майже вся територія України опинилася під контролем радянської влади. Ризький мир, підписаний у березні того ж року між радянськими урядами РРФСР і УСРР та Польщею, фактично не залишив надії на втілення в життя самостійницьких планів урядів УНР і ЗУНР. Раніше, 1918 р., Румунія окупувала Буковину, 1919-го до Чехословаччини відійшло Закарпаття. Долю Східної Галичини було вирішено 1923 р. на Паризькій конференції шляхом її приєднання до Польщі.

Попри те, що до середини 1920-х рр. усі землі сучасної України опинилися під владою чотирьох держав, питання єдності української нації вже ніколи не підлягало сумніву. Саме під час Української революції було проголошено незалежність України, продемонстровано можливість цивілізованого демократичного збирання територій в єдину суверенну державу. Як зазначає В.В'ятрович, директор Українського інституту національної пам'яті, це був вагомий і багато в чому трагічний досвід державницько-правової розбудови України.

Аналіз останніх досліджень та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема державного співробітництва між Україною і Французькою Республікою початку 1920-х рр. минулого століття ще не стала предметом спеціального наукового дослідження. В історіографії науки державного управління порушувалися лише деякі аспекти загальної тематики в контексті вивчення державного співробітництва України і Французької Республіки.

Виходячи з того, що ступінь вивченості зазначеної проблеми є недостатнім, постає завдання на основі всіх наявних опублікованих і архівних джерел представити достовірну інформацію про зацікавленість Французької Республіки у співробітництві з Україною. Інформаційну базу дослідження становлять архівні матеріали, що зберігаються у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Переважна більшість використаних джерел вводиться до наукового обігу вперше¹.

Мета статті полягає у вивченні досвіду співробітництва двох держав: України і Французької Республіки у 1920-х рр.

Виклад основного матеріалу. Радянська зовнішня політика в 1920-х рр. здійснювалася у складних умовах і швидко змінювалася. Її визначала головна політична теза про ворожість намірів усіх імперіалістичних держав щодо СРСР. Політика підтримання балансу сил підштовхнула СРСР спочатку до укладання союзу з Німеччиною проти британської загрози, а потім змусила радянську дипломатію прагнути до налагодження співпраці з Англією і Францією.

У цей самий час українська делегація, яка представляла уряд УНР, залишалася в Парижі і продовжувала відстоювати державні інтереси. На підтримку від іноземних делегацій українській делегації сподіватися не доводилося, її представники скаржилися на нерозуміння української проблеми, але архівні документи свідчать, скільки шкоди завдали українській справі самі ж українці. З цього приводу у статті “Украинский вопрос” Михайло Кочубей зазначає, що, як усі аристократи, Олександр Шульгін² “... думає, що тільки він може врятувати Україну, принаймні в Парижі” [1].

На жаль, неможливо встановити, де була надрукована стаття М.Кочубея, оскільки вона передрукована і завірена написом “з оригіналом вірно”, на ній також указана дата – 25 жовт-

¹ При цитуванні збережені лексика, орфографія і пунктуація тогочасних архівних джерел.

² О.Шульгін – член української делегації на Мирову конференцію в Парижі, з 1921 р. очолював надзвичайну дипломатичну місію УНР у Парижі.

ня 1920 р. в архівній справі [2]. Стаття починається так: “Положение в Париже Украинского вопроса, т.е признания союзниками Самостоятельности Украины, находится в самом незавидном состоянии. Недавно признаного Французским правительством авторитета генерала Врангеля в качестве главы Правительства России разрешило вопрос самостоятельности Украинской державы в отрицательном смысле” [3]. Князь М.Кочубей, звинувачуючи в усіх негараздах графа Тишкевича, зазначає, що тоді, коли Литвиновська, Фінляндська і навіть Азербайджанська республіки мали в Парижі право голосу, поміщали статті в столичних газетах із своїми директивами, українська делегація мовчала. Додамо, що свого часу, коли М.Кочубей був у Києві, Міністр закордонних справ В.Чехівський радив йому зайнятися керівництвом Української делегації в Парижі, щоб спрямувати її на правильний шлях. Але, як пише М.Кочубей, нічого не було виконано через провину графа Тишкевича, який надав українському питанню в Парижі комічного характеру. Він вважав, що якщо не доводить урядам Антанти, що вони повинні бути безпосередньо зацікавлені у створенні на півдні колишньої Російської імперії держави, яка перебуває у сфері їх “средиземной политики”, ця держава готова вступити в договір з Польщею, а також, що Польща без політичного союзу з Україною не буде досить могутньою, щоб служити буфером між Німеччиною і більшовицькою Північною і Центральною Росією. На його думку, щоб привернути увагу до цього урядів союзних держав, необхідно створити в цьому напрямі благополучну течію прихильників серед іноземної публіки. Це головне завдання, вважав М.Кочубей, повинно бути виконано з допомогою іноземних засобів друку, переговорів із видатними діячами політичних кіл, і якщо цього не буде зроблено, то український рух зникне.

Виникає запитання, чому саме про ці речі він не писав керівникам уряду УНР, та й, зрештою, чому сам практично не намагався вирішити ці складні державні справи. М.Кочубей звинувачував у всіх українських гріхах графа Тишкевича, вчинки якого були визивними. Так, демонструючи свою національність, він вивісив на балконі у Парижі жовто-синій прапор, чим викликав здивування перехожих, а також улаштував обіди, на яких були присутні другорядні політичні особи. Свою статтю М.Кочубей завершує так: “Недостаточно “балакать по хохлацки” или мовлять по русински, чтобы создать в самых культурных государствах Европы новое политическое направление. Чтобы реализовать такую важную задачу, нужно, во-первых, владеть литературою на иностранном языке, во-вторых, быть в курсе политических кругов и наконец располагать подходящим именем” [4].

Звичайно, в Міністерстві закордонних справ УНР знали про складності в Парижі. У листі від 1 жовтня 1920 р. до С.Петлюри А.Ніковський¹ писав, що найкраще було б відрядити до Парижа В.Прокоповича² із широкими повноваженнями щодо економічних, торговельних і навіть військових справ, “а також із правом ...говорити про можливість нашої федерації з Білою Руссю” [5]. До листа була додана приписка А.Ніковського, що якщо В.Прокопович не захоче їхати в Париж, то, можливо, слід запропонувати поїздку Л.Чикаленкові в супроводі військового та економіста.

Пошуки українського уряду щодо заміни кандидатури керівника української делегації в Парижі тривали. Так, А.Ніковський 27 жовтня 1920 р. із Тарнова пише листа А.Марголіну³ щодо кандидатури О.Шульгіна. “О.Я.Шульгін, на думку Отамана [С.Петлюри], для Парижа не підходить. Спочатку це мене трохи хвилювало, а тепер я бачу сам великі труднощі і небезпеку від такого призначення. Перше – граф Тишкевич; він працював, викидати його за борт не годиться, ображати теж, а призначати О.Шульгіна він прийме як особисту образу. Друге і саме сильне: не те що я думаю, що О.Шульгін федераліст, а це що всі це думають – ось біда; на цьому федералізмові може початися така політична гра, а також інтриги, що може справді вийти для нас щось не бажане” [6]. У Парижі тимчасово залишали графа Тишкевича для проведення української політики, хоч сама Паризька делегація вже перестала існувати як установа.

¹ А.Ніковський – член Центральної Ради, заступник її голови.

² В.Прокопович – наприкінці періоду Директорії УНР – голова Ради міністрів УНР.

³ А.Марголін – голова дипломатичного представництва УНР у Великій Британії.

Найбільш правдивий і, на жаль, прикрий лист щодо зовнішньої політики із Відня написав С.Шелухін¹ до С.Петлюри (оригінал) від 17 листопада 1920 р. “Скандал, який вчинився в Ризі за часів Мирової конференції, через варшавських дипломатичних агентів УНР, а також в Парижі через Тишкевича... примушує мене, в інтересах держави і пристигу влади, звертатися до Вас, як до Голови Директорії і громадського діяча з оцим неприємним листом, до якого я беруся тільки через необхідність і виключно із свідомості своїх обов’язків перед Вітчизною і народом” [7]. Як видно із листа С.Шелухіна, він писав правду про державних українських діячів, зокрема про А.Лівицького, М.Шумицького, який у Парижі зводив особисті рахунки із С.Маркотуном². М.Шумицький підняв скандальну і брудну історію із масонською ложею, а також заявив у делегації, “що Маркотун в тій ложі старшим, а він з Вами членами в ній”.

Граф Тишкевич, як зазначає в листі С.Шелухін, разом із А.Лівицьким підтримують у Парижі в складі місії колишнього жандармського полковника Адамовича, колишнього поліцейського чиновника Галяфре, розвідника Колосовського, М.Шумицького. І, як додає С.Шелухін, в її складі немає жодного українського діяча, оскільки їх із делегації було усунуто. С.Шелухін ставить С.Петлюрі запитання: від кого і як російські кола знали про все, що відбувалося в українській делегації, хто із людей серйозно міг би вважати цю компанію дійсним представництвом українського народу і вести серйозні розмови як з представниками держави, і резюмує: “От і зараз треба в Парижі дипломатичним шляхом шукати помочі Україні, а там про се нема кому балакати і робити” [8].

Звичайно, зауважує С.Шелухін, українські посольства за кордоном – справа нова, всі призначені люди ніколи таких справ не виконували, вони поїхали вчитися дипломатичної справи. Але за два роки ніхто не контролював дипломатичну роботу місій і посольств. І тому невідомо, чи пишуть вони правду і кому з них можна вірити, і чи можна будувати закордонну політику МЗС УНР на їх звітах, і чи можна вірити і самому міністерству, яке і будує свою роботу на неперевіренних матеріалах, – запитує С.Шелухін [9].

В іншому листі він пише: “Я маю всі дані твердити, що більшість донесень неправдиві і являють собою хлестовщину. А яких страшених грошей все та брехня і все те удавання роботи коштує нашому народові. Ревізія між іншим показала б, що Франція не хоче говорити з Тишкевичем і що держання його представником УНР – се просто анархонізм...”

Полагодити такі справи у Вашій можливості, а тому іменем нашої нещасної Вітчизни, долею нашої держави і щастям народу благаю Вас зробити се найшвидше, щоб потім не було пізно” [9].

Звичайно, додати до оригінальних фраз С.Шелухіна нічого. Можна черговий раз упевнитися в тому, що стан зовнішньої української політики був відомий верхівці української влади.

Після закінчення Мирової конференції у 1921 р. українську делегацію було перетворено на надзвичайну дипломатичну місію у Франції, яку очолив Олександр Шульгін. Із Парижа 15 березня 1921 р. О.Шульгін повідомляв А.Ніковського, Міністра закордонних справ УНР, що прийняв справи Голови місії, тобто своїм наказом по Місії оголосив, що приступив до виконання своїх обов’язків. Він займався справами Делегації, обходив тамтешніх українців і своїх французьких приятелів, від тих і інших довідувався про сучасне становище в Україні. За два дні планував зустрітися з директором політичного відділу Міністерства закордонних справ Франції (Peretti de la Rosa), згодом – з генералом Вайганом (Weygaw) і А.Бріаном, але О.Шульгін у листі зазначав, що це нелегко, хоч робляться певні спроби його приятелями. Він зазначав, що після того, як побував в Міністерстві закордонних справ Франції і у французьких військових, почне відвідувати різні посольства (Польське, Чеське, Румунське, Грузинське).

Далі в листі йшлося ось про що: “Докладаю Вам перш за все про свій грошовий стан. З листа, якого я Вам надіслав з Відня, Ви знаєте, що я виїхав від М.Василька і він дав мені

¹ С.Шелухін – член Центральної Ради, Генеральний суддя УНР.

² С.Маркотун – особистий секретар гетьмана П.Скоропадського, в 1919 р. створив у Парижі Український національний комітет.

на подорож і на першу пору 5 000 фр. і пообіцяв у присутності випадково бувшого в нього Є.Чекаленка, що гроші будуть надіслані зараже як буде відома моя адреса в Парижі. М.Василенко сказав, що вже гроші в його руках і що мою подорож він гарантуватиме навіть своїм майном... Пояснювати довго не буду: я ставлю це питання ультимативно і дійсно виїду з Парижа, коли грошей не буде до кінця тижня” [10].

У листі О.Шульгіна вказувалося, що граф Тишкевич мешкає десь на півдні Франції. Він залишив своїм заступником М.Шумицького. Коли О.Шульгін приїхав 13 березня 1921 р., на подвір’ї його зустріли всі члени колишньої Делегації за винятком М.Шумицького. Тимчасовий керівник місії Л.Галляфре¹ пояснив, що М.Шумицький на два дні виїхав до Страсбурга по державних справах і передав йому керівництво місією. Як зазначає О.Шульгін, дані, які він отримав про М.Шумицького, були кращі, ніж він сподівався. Але О.Шульгін вимагав від делегації, щоб вона надіслала телеграму М.Шумицькому, оскільки без нього він не хотів приймати справи. О.Шульгін, як видно із листа, був дуже рішучим: “Саме тоді, коли вже була моя телеграма, в якій я сповіщав про свій приїзд, М.Шумицький виїхав із Парижа. Такий вчинок я вважаю самовільним залишенням свого посту. Справи я приймаю від Галляфре, а М.Шумицького в своєму наказі по Місії вважаю звільненим з дня свого самовільного виїзду з Парижа без здачі справ. Крім того, що на М.Шумицькому лежали обов’язки керуючого, він вів також ряд справ і мав деякі зносини, за котрі я мусів його розпитати. Щодо масонерії, то після всіх справ [у яких брали участь] Шумицький-Маркотун, до їх обох там серйозно абсолютно ніхто не ставиться” [11].

“Враження від роботи колишньої делегації, – пише О.Шульгін, – ще більш негативні, ніж він сподівався”. За два роки, що минули, де зв’язки, де успіхи. Мільйони грошей і ніяких результатів, тоді як за кілька сот тисяч за два роки можна було б мати і знайомства і добре ім’я. Не маючи грошей, граф Тишкевич покинув Париж і переїхав до найдорожчого у Франції міста на півдні країни, в той час коли було неоплачено роботу кур’єра.

Прикро читати листа О.Шульгіна, в якому він поливає брудом графа Тишкевича, проте, на наш погляд, де в чому О.Шульгін помилявся. О.Шульгін негативно охарактеризовував членів делегації, зокрема В.Колосовського, а також зазначив, що “всі ставляться до А.Галіпа з великою недовірою”. Він констатував: “Всі урядовці думають тільки про одне – про гроші...” [12]. І водночас О.Шульгін писав про те, що для Парижа потрібні кошти, і що Париж – це не Женева.

У наказі № 1 від 15 березня 1921 р. “По Місії УНР в Парижі”, підписаному О.Шульгіним, зазначалося: “15 березня 1921 р. приступив до виконання своїх обов’язків Голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Парижі і розпочав приймати справи від тимчасового керівника Місії радника Л.Галляфре.

На підставі листа МЗС від 4 січня 1921 р. на моє імення всі урядовці з дня мого вступу на посаду вважаються звільненими, окрім тих, яких я вважатиму потрібними тимчасово затримати.

Днем звільнення урядовців від виконання своїх обов’язків призначити 1 квітня 1921 р. На підставі цього звільнення і переводяться до розпорядження МЗС УНР: радник Савченко і секретар Люблінський” [13].

До всіх інших О.Шульгін вжив жорстких заходів: звільнив секретаря Місії Моцарського, радника М.Шумицького, військового аташе полковника Колосовського, радника тимчасово керуючого Місією Л.Галляфре, який залишався для закінчення передачі справ Місії до 1 травня 1921 р. і до приїзду секретаря О.Коваленко, також залишався на посаді кур’єр Чертопруд.

Далі в наказі йшлося про те, що: “справу ліквідації Делегації і її боргів перебирає на себе МЗС УНР. ...Виплату по можливості боргів урядовцям перебирає на себе Посол Василько у Відні. ...Нештатні урядовці, французькі піддані після одержання мною відповідних грошей мають отримати певні кошти для покриття їх боргу. ...Сасенко при звільненні має отримати

¹ Л.Галляфре – секретар делегації УНР на Мировій конференції, член місії УНР в Парижі.

суму в розмірі приблизно місячної своєї платні, на решту належить йому грошей буде видано посвідчення, з котрим він має право звернутись до М.Василька, як і всі урядовці бувшої Делегації” [14].

Українському урядові під грифом “таємно” 27 квітня 1921 р. О.Шульгін надіслав повідомлення, що великого клопоту наробив С.Маркотун, оскільки замітки в “Тан” систематично ведуть до того, щоб добитись висилки нашого уряду з Польщі. На щастя, як пише О.Шульгін, в МЗС Франції до нього ставляться скептично, але в “його руках російські гроші... преса” [15]. О.Шульгін звертає увагу на цікаву деталь, що військові краще проінформовані, ніж у МЗС Франції, щодо України і Росії. О.Шульгін на той час познайомився із Б.Савінковим, і він став на позицію визнання і підтримки України [16].

Звичайно, О.Шульгін хотів замінити склад місії, і тому в телеграмі від 4 травня 1921 р. до А.Ніковського наполягав на тому, щоб відбувся приїзд у Париж Стемповського та Дельвіга. Далі в телеграмі зазначалося: “Я особисто зустрічався з Міністром Стемповським і маю до нього дуже велику повагу і симпатію. Генерала Дельвіга особисто не знаю, зате чув за нього дуже багато доброго. Але постають такі питання і чому про цю делегацію довідуюся вперше від чужого нам чоловіка Сва” [17].

О.Шульгін дещо в різкій формі запитував у А.Ніковського, чи на часі делегація на даний момент. Він був украй незадоволений тим, що з ним не узгодили кандидатури. “Отже, пишу прямо, що в цей час делегація несвоєчасна. Для того, щоб слухати і точно передавати Вам те, що думають французи (уряд, парламентарі, військові), досить того, щоб був у Парижі О.Коваленко і я” [17].

7 травня О.Шульгін повідомляв А.Ніковському, що від М.Василька отримав 50 000 і 5 000 фр. у Відні. “Сподіваюсь, що за 2 місяці все ж продам автомобілі, тоді протримаюсь до осені” [18].

11 серпня 1921 р. О.Шульгін писав до С.Петлюри, що він дуже радий з приводу приїзду генерала Дельвіга, який розповів йому про становище в Тарнові і в Україні. “Генерал Дельвіг, безумовно, імпонуватиме французам, і за короткий час його перебування я дуже його прошу побувати, де можна, особливо у військових колах. Тринадцятий пункт найбільш трагічний, і на 10 серпня я призначив ліквідацію Місії” [19].

Далі в листі до С.Петлюри О.Шульгін повідомляв про те, що з О.Коваленком і Л.Галяфре виробили план, за яким могли б рік утримувати Місію, якщо їм дадуть 40 тис. фр. Вони б найняли для Місії дві кімнати, а самі б жили на фермі під Парижем із своїм городом. “Отже, я прямо звертаюся до Вас, Високоповажний Симоне Васильовичу, бо я знаю, що ніхто більше Вас не розуміє вагу існування Місії в Парижі: 10 000 фр. тепер можна найти в Тарнові. Закриття ж Місії в Парижі – це смерть УНР на міжнародному полі. За кілька день я отпускаю своїх співробітників, які обидва так багато і щиро працюють. ... На кінець про Францію: вона не виправдовує зараз надій, на неї покладених. Але чи є у нас краща комбінація. Ні. Чи заказано нам в майбутньому Францію мати з собою – так, бо це її інтерес. Отже, треба базуватись на Румунії, Польщі і Франції” [20].

Зрозуміло, що про кожне перебування офіційної особи в Парижі мав подаватися звіт у “центр”. Так, про тритижнє перебування генерала Дельвіга в Парижі 26 серпня О.Шульгін звітував у МЗС УНР. У документі О.Шульгін наголошував на тому, що справи українські не покращали порівняно з травнем. Оскільки генерал застав у Парижі напружену атмосферу, “...було дуже корисним те, що [він] зробив свої авторитетні доклади в Генеральному штабі у генерала Вейгана, де генерал був разом з моїм приятелем Магаллоном... Отже, ми побували лише у тимчасово завідуючого російським відділом Бланше” [21].

У листі від 28 жовтня 1921 р. до Міністра закордонних справ УНР О.Шульгін повідомляв, що 15 жовтня він був у Ж.Нуланса, екс-посла Франції в Росії (Перограді) і Голови інтернаціональної комісії для допомоги Росії, а також у Голови великого акційного товариства, що ставить собі завдання щодо інтересів у колишній Росії. О.Шульгін зазначав, що з

Ж.Нулансом він зустрічався у Петрограді 1917 р., будучи тоді Генеральним секретарем. Під час його перебування у Петрограді він був запрошений Ж.Нулансом на сніданок, який цікавився українською справою і послав до Києва Ж.Пелісьє. На думку О.Шульгіна, Нуланс був незадоволений, і “він прямо мені сказав, що про наші відносини у нього залишилися тяжкі спомини. Він інкримінував нам Берестейський мир (причому саме С.Петлюрі і мені). Я розказав йому нашу історію за цей час, і він з інтересом вислухав та ставив мені багато запитань. Потім нарешті він сказав: але це минуле, ми ж мусимо думати про майбутнє і в майбутньому Україна і Франція мусять бути в тісних відносинах, особливо економічного характеру” [22].

Крім Ж.Нуланса, О.Шульгін та Коваль, який приїхав до Парижа, щоб вирішити питання про кооперативне майно, а також добитися повернення боргу урядові, зустрілися з Ерліхом, депутатом міста Парижа, і Секретарем Парламентської комісії із Закордонних справ. Як зазначав О.Шульгін, Ерліх – майже єдиний депутат, який розмовляє російською мовою, вважається дуже компетентним у російських справах і навіть обраний головою групи депутатів, завдання якої є захист французьких інтересів в Росії. Ерліх був свого часу і при Ж.Нулансі, був у О.Колчака і А.Денікіна. “Це яскравий антибільшовик, друг Бурцева. Він прямо мені сказав, що підходить до наших справ з погляду використання України для боротьби з більшовиками” [23].

У цей час швидкими темпами будувалася радянська Україна за активної участі голови РНК УСРР Х.Раковського. І, звичайно, багато українських діячів переходило на бік радянської влади. А.Ніковський у листі від 27 грудня 1921 р. звертався до О.Шульгіна з приводу того, що офіційні відносини українського Представництва з Шевцем, Макаренком та Андрієвським як з членами Директорії категорично заборонялися [24].

Інших архівних джерел, у яких би йшлося про роботу надзвичайної дипломатичної місії у Франції, очолюваної О.Шульгіним, обмаль. Наведемо лише витяг із журналу засідання Ради Народних Міністрів за 5 лютого 1923 р.: “Слухали позачергову заяву Міністра внутрішніх справ у справі відкриття стипендій для української молоді у Вищих школах Франції” [25]. Із доступних для ознайомлення документів видно, що маршалу Форшу було запропоновано ввести до складу Паризької Академії Генерального штабу таких осіб: сотника Володимира Шевченка, Івана І.Орла-Орленка, Олександра Іванова та полковника Архипа Кмети.

11 червня 1923 р. до Міністерства закордонних справ УНР у Тарнові звертався О.Шульгін з таким проханням: “...1 липня 1923 р., я закриваю Місію УНР в Парижі, позаяк далі тягнути при цих обставинах не маю ніякої можливості. Закінчую цього листа останнім проханням: прошу прийняти на увагу моє страшне матеріальне становище” [26].

Щодо військових питань, то вони також не вирішувалися. З цього приводу керуючий справами УНР М.Миронович 27 липня 1921 р. під грифом “таємно” з наказу Голови Директорії надіслав копію листа генерала Вейгана до Міністра закордонних справ УНР.

У листі за 18 липня 1921 р. генерал Вейган, начальник штабу маршала Фердинана Форша, звертався до генерала-поручника Зелінського (який очолював Українську ліквідаційну комісію в м. Варшаві). Генерал Вейган дякував за листа, отриманого за посередництвом капітана Левінсона, в якому йшлося про те, що генерал стежить за ситуацією на Україні та прагненнями українських патріотів. “Що торкається мене, то можу Вас запевняти, що я буду старатись освітлювати перед урядом Республіки становище на Україні, а зокрема Ваші стремління і буду використовувати всі свої засоби, з метою корисного освітлення Ваших домагань. Завжди з задоволенням буду одержувати повідомлення, як що Ви побажаєте мені їх надсилати для моєї власної потреби” [27].

22 липня 1921 р. генералом-поручником Зелінським був відправлений рапорт Головному Отаману С.Петлюрі, в якому він вказував, що 21 липня 1921 р. (м. Варшава) у нього був полковник Французької місії Пакельє. Під час розмови Пакельє висловив думку, що УНР потрібно вести активну боротьбу проти С.Маркотуна і з цією метою поміщати інформацію у французьких газетах, як це робить сам С.Маркотун у “Le temps”, спростовуючи інформацію Військових місій УНР і тим самим завдаючи шкоди її політиці. Далі він повідомляв про те, що фран-

цузькі дипломати не поінформовані про УНР так, як у середовищі французьких військових, і, що Б.Савінков у дипломатичних французьких сферах не має великого впливу, а пояснюється це тим, що дипломати царської Росії мають старі і добре налагоджені стосунки з Парижем і водночас не поділяють думок Б.Савінкова.

Наприкінці розмови Пакельє занотував питання, які були підготовлені генералом Зелінським для генерала Нісселя (зазначимо, що він раніше працював у Петрограді): “status quo наших інтернованих: не руйнувати таборових організацій; про допомогу одягом нашим інтернованим у зв’язку з наближенням зими” [28]. Ці питання, як указано в рапорті, полковник Пакельє обіцяв передати генералу Нісселю, як тільки він повернеться з Парижа.

Після повернення із Парижа генерала Нісселя генерал Зелінський зустрівся із ним. Спочатку Ніссель висловив прохання розповісти про становище в Україні. Зелінський відповів: “Тоді я йому з’ясував всі обставини, які склалися після прибуття до Варшави Карахана, і зауважив, що мене дуже хвилює положення нашої інтернованої армії, позаяк Польське міністерство закордонних справ весь час висловлюється за необхідність ліквідувати наші лагери інтернованих і в цьому напрямку вже початі деякі кроки: утискується внутрішнє життя лагерів, не дають грошей ні інтернованим, ні Ліквідаційній комісії, цими днями, по розпорядженню Товариша міністра Добровського, припинена видача нам документів” [29].

Генерал Ніссель, який увесь час занотовував розмову генерала Зелінського, зауважив: “Я балакав про Ваші справи в Парижі і маю звітти наказ – бути дуже обережним в справах російських і українських. Ви розумієте, генерале, моє положення, що я не можу, при всьому своєму співчуванню Вам і розумію Ваше положення, вимагати щось від поляків, але я обіцяю Вам, що завтра буду у Скірмунта і буду балакати з ним про те, що Ви мені сьогодні казали” [30]. Ніссель також просив Зелінського персонально зустрітися з міністром Скірмунтом.

Отже, можна зробити висновок, що відносини УНР з Французькою Республікою не були успішними ні на дипломатичному рівні, ні у вирішенні військових питань.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, вивчення архівних джерел показало, наскільки складними і суперечливими були відносини між Французькою Республікою та УНР, яких неймовірних зусиль доводилося докладати її представникам у Парижі для налагодження цих відносин. Проте українській політичній еліті у 20-х рр. ХХ ст. не вдалося втілити в життя ідею відродження державності, не повною мірою таке завдання було реалізовано і згодом. Це зумовлено не лише зовнішніми геополітичними чинниками, небажанням держав – переможниць у Другій світовій війні, в тому числі Французької Республіки, бачити Україну самостійною, а й проблемами внутрішнього характеру. Йдеться про недостатню консолідацію суспільних верств, гострі ідейні суперечності в середовищі політичної еліти, недооцінку значення збройних сил у захисті державного суверенітету, недостатність мобілізаційних зусиль урядів, прорахунки у виборі стратегічних союзників.

Перспективи подальших досліджень убачаються у вивченні помилок, які призвели до втрати довіри Французької Республіки до України як держави, саме на початку 1920-х рр., що дасть змогу в подальшому більш раціонально будувати відносини між нашими країнами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 3696, оп. 2, спр. 30, арк. 33.
2. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 7, арк. 141–141 зв.
3. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 7, арк. 141.
4. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 7, арк. 141 зв.
5. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 7, арк. 142 зв.
6. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 7, арк. 147 зв.
7. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 7, арк. 149.

8. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 7, арк. 151.
9. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 7, арк. 153 зв.
10. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 30, арк. 53.
11. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 30, арк. 54.
12. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 30, арк. 55.
13. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 30, арк. 73.
14. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 30, арк. 74.
15. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 30, арк. 38.
16. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 30, арк. 41.
17. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 30, арк. 56.
18. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 30, арк. 33.
19. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 30, арк. 62.
20. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 30, арк. 66–67.
21. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 30, арк. 68.
22. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 30, арк. 81.
23. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 30, арк. 83.
24. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 30, арк. 90.
25. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 30, арк. 93.
26. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 30, арк. 133.
27. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 19, арк. 22.
28. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 19, арк. 23 зв.
29. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 19, арк. 24.
30. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 19, арк. 24 зв.

REFERENCES

1. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 30, ark. 33.
2. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 7, ark. 141–141 zv.
3. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 7, ark. 141.
4. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 7, ark. 141 zv.
5. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 7, ark. 142 zv.
6. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 7, ark. 147 zv.
7. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 7, ark. 149.
8. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 7, ark. 151.
9. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 7, ark. 153 zv.
10. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 30, ark. 53.
11. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 30, ark. 54.
12. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 30, ark. 55.
13. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 30, ark. 73.
14. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 30, ark. 74.
15. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 30, ark. 38.
16. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 30, ark. 41.
17. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 30, ark. 56.
18. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 30, ark. 33.
19. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 30, ark. 62.
20. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 30, ark. 66–67.
21. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 30, ark. 68.
22. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 30, ark. 81.
23. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 30, ark. 83.

24. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 30, ark. 90.
25. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 30, ark. 93.
26. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 30, ark. 133.
27. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 19, ark. 22.
29. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 19, ark. 23 zv.
29. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 19, ark. 24.
30. TsDAVO Ukrainy, f. 3696, op. 2, spr. 19, ark. 24 zv.

SUMMARY

Problem setting. One of the main causes of mass discontent of the population by the authorities at the national level, according to the materials of the National Institute for Strategic Studies “Ukrainian Security Passport: National and Regional Dimensions”, is the lack of sustainable communication between the authorities and society. This applies both to questions of informing and explaining political steps on the part of the authorities and on the need for the public to be heard by the local and central authorities (in this case, the lack of public discussions and hearings, public polls on issues that arise on the agenda).

It is well known that without the knowledge of the past it is impossible to determine the future. In order to predict the future, you need to have an idea of all the ways of cooperation between Ukraine and France. Accordingly, it is necessary to understand not only the modern but also the past.

Analysis of the latest researches and highlighting unsolved earlier parts of the general problem. The degree of study of this problem poses a challenge for us – to present, based on all available published and archival sources, a credible truth about the interest of the French Republic of Ukraine. A large number of sources used are first introduced to scientific circulation. The information base of the study consists of archival materials stored in the Central State Archives of the supreme bodies of power and administration of Ukraine (CSASB of Ukraine).

The purpose of the article is to study the experience of cooperation between the two countries: Ukraine and the French Republic.

Presenting main material. Of course, in the Ministry of Foreign Affairs of the UPR knew about the complexities in Paris. In a letter dated October 1, 1920, to S.Petliura, A.Nikovskii wrote that it would be better to send to V.Prokopovich to Paris with broad powers regarding economic, trade, and even military matters, “as well as with the right ... to speak about the possibility of our federation with the White Russia”. A postscript from A.Nikovsky was added to the letter, that if V.Prokopovich does not want to go to Paris, it is possible to offer a trip to L.Chykalenko, accompanied by a military person and an economist.

The search of the Ukrainian government to replace the candidacy of the head of the Ukrainian delegation in Paris continued. So, A. Nikkovskii on October 27, 1920 from Tarnova wrote a letter to A.Margolin on the candidature of A. Shulgin. “O.Ya.Shulgin, in the opinion of Ataman [S.Petliura], is not suitable for Paris. At first, it was a bit of anxiety for me, and now I see great difficulty and danger from such an appointment. The first is earl Tyshkevych; he worked, throwing him overboard is not good, offend too, and appointment of O. Shulgin he will accept as a personal offense.

Of course, says S.Shelukhin, the Ukrainian embassies abroad – the case is new, all appointed people never performed such cases, they went to study diplomatic affairs. But in two years, no one controlled the diplomatic work of missions and embassies. And therefore it is unclear whether they write the truth and which of them can be believed, and whether it is possible to build a foreign policy of the Ministry of Foreign Affairs of the UPR on their reports, and whether it is possible to believe and the ministry itself, which builds its work on non-violated materials – asks S.Shelukhin.

On June 11, 1923, O.Shulgin appealed to the Ministry of Foreign Affairs of the UPR in Tarnov with the request: “... On July 1, 1923, I closed the UPR Mission in Paris, because I have no opportunity

to continue to pull under these circumstances. I will finish this letter with the last request: please take into account my terrible financial situation”.

Conclusions and prospects for further researches. Thus, according to studies by the National Institute for Strategic Studies, the aggression of the Russian Federation against Ukraine worries almost 38% of respondents. Among the reasons for the conflict, the respondents mentioned: disputes between the leadership of the two countries, the weakness of the Ukrainian authorities, national and interstate contradictions, and the desire of the eastern region to speak Russian and have self-government.

Ukraine and Russia are closely linked both geographically and historically, so sooner or later we will have to establish good-neighborly relations.

There remains an unresolved issue of mistakes that led to the loss of confidence of the French Republic in Ukraine, as a state, in the early 1920's.